

1.5. „Klaipėdos paketas“ – aplinkos taršos kontrolės ir atsakomybės griežtinimo rezultatas

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

Prof. dr. Rasa Ragulskytė-Markovienė

El. paštas: r.markoviene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-20-02-05

Santrauka. 2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė 5 aplinkos apsaugos įstatymų paketą, dar vadinamą „Klaipėdos paketu“, griežtinantį aplinkos kontrolės ir atsakomybės reikalavimus. Straipsnyje analizuojamos „Klaipėdos paketo“ priėmimo prielaidos ir naujojo teisinio reguliavimo turinys. Įstatymų pakeitimai siejami su poreikiu įgyvendinti aplinkos apsaugos principus. Pastarųjų metų itin didelio masto aplinkos taršos atvejai parodė, kad iš esmės netinkamai įgyvendinami atsargumo, prevencinių veiksmų ir „teršėjas moka“ principai. Aplinkos apsaugos įstatymo, Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo, Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo, Aplinkos monitoringo įstatymo, Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimais siekiama užpildyti teisinio reguliavimo spragas, griežtinant aplinkos taršos kontrolę ir atsakomybę už aplinkos apsaugos pažeidimus. Šie pakeitimai – tai esminis postūmis įgyvendinant aplinkos apsaugos principus.

Reikšminiai žodžiai: aplinkos apsauga, aplinkos apsaugos principai, aplinkos apsaugos valstybinė kontrolė, aplinkos tarša, atsakomybė už aplinkos apsaugos pažeidimus, „Klaipėdos paketas“, atsargumo principas, prevencinių veiksmų principas, „teršėjas moka“ principas.

Įvadas

Jau kelerius pastaruosius metus Lietuvoje fiksuojami itin didelio masto aplinkos taršos atvejai. Dar 2018 m. vasarą Klaipėdos mieste visuomenės atstovų viešumon iškeltas faktas, kad miesto gyventojus kankina itin nemalonūs kvapai ir iš jūrų uosto į miesto centrą patenkančios juodos dulkės. 2019 m. Alytaus padangų perdirbimo gamykloje kilo gaisras, kurio metu degė panaudotos padangos, į aplinką pateko daug pavojingų medžiagų, Alytaus miesto ir rajono savivaldybėse buvo paskelbta ekstremalioji situacija. 2020 m. pradžioje kilo vadinamasis „Grigeo“ nuotekų skandalas paaiškėjus, kad į Kuršių marias neteisėtai leidžiamos nevalytos nuotekos.¹ 2020 m. užfiksuoti ir kiti aplinkos taršos atvejai (neteisėtai nevalytų nuotekų išleidimas į aplinką Utenoje², Kėdainiuose³, plastiko dalelių turinčių nuotekų išleidimas į Nerį Vilniuje⁴). Kaip tik šie atvejai

1 „Grigeo Klaipėda“ skandalas: pareigūnai atskleidė, kaip nevalytos nuotekos iš slaptos šulinio kasnakt keliavo į marias“, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prokurore-manoma-kad-nevalytos-nuotekos-i-marias-kasnakt-buvo-leidziamos-su-vadovybes-zinia-56-1258470>.

2 „Taršos skandalas atsirito ir iki Utenos: įmonė nevalytų atliekų duobę slėpė po tentu“, <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/tarsos-skandalas-atsirito-ir-iki-utenos-imone-nevalytu-atlieku-duobe-slepe-po-tentu.d?id=83340623https://www.delfi.lt/verslas/verslas/tarsos-skandalas-atsirito-ir-iki-utenos-imone-nevalytu-atlieku-duobe-slepe-po-tentu.d?id=83340623>.

3 „Aplinkosaugininkai Kėdainiuose veikiančią įmonę įtaria teršus bevardį upelį“, <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1135571/aplinkosaugininkai-kedainiuose-veikiancia-imone-itaria-tersus-bevardi-upeli>.

4 „Vilniuje į Nerį išsiliejo dalinai išvalytos „Vilniaus vandenu“ nuotekos“, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-i-neri-issiliejo-dalinai-isvalytos-vilniaus-vandenu-nuotekos-56-1380588?copiedhttps://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniuje-i-neri-issiliejo-dalinai-isvalytos-vilniaus-vandenu-nuotekos-56-1380588>.

sukrėtė visus Lietuvos gyventojus, politikus, pareigūnus.⁵ Aktyvių ir atsakingų Lietuvos piliečių⁶, kurie kovoja už švarią ir saugią Lietuvos aplinką, iniciatyvos galiausiai pasiekė savo tikslą, paskatindamos politikus, atsakingas valstybės institucijas ir pareigūnus reaguoti ir tobulinti teisinį reglamentavimą, susijusį su aplinkos taršos kontrole ir atsakomybe. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija parengė 5 aplinkos apsaugos įstatymų pakeitimų paketą, dar vadinamą „Klaipėdos paketu“⁷, kuris griežtina aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, taršos prevencijos reikalavimus, taršos leidimų reglamentavimą ir nustato gerokai didesnius mokesčius už taršą. 2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė šias aplinkos taršos kontrolę ir prevenciją griežtinančių įstatymų pataisas.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti „Klaipėdos paketo“ priimtų įstatymų pakeitimų esmines naujoves, jų sąsają su aplinkos apsaugos principais. Atliekant tyrimą buvo taikomi teleologinis, teisės aktų sisteminės analizės, taip pat loginis, dokumentų analizės, apibendrinimo metodai.

1.5.1. Naujojo teisinio reguliavimo prielaidos

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo⁸ 191 straipsnio 2 dalyje nustatyti aukšto apsaugos lygio, atsargumo, prevencinių veiksmų, žalos šaltinio ir „teršėjas moka“ principai⁹. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos¹⁰ 37 straipsnyje nustatyta, kad aukštas aplinkosaugos lygis ir aplinkos kokybės gerinimas turi būti integruotas į Sąjungos politiką ir užtikrintas pagal tvaraus vystymosi principus. Nacionalinės teisės lygmeniu aplinkos apsaugos principų turinys išplaukia iš Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹¹ (53 straipsnio 3 dalis, 54 straipsnis) ir Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme¹² (2, 4, 25, 26, 31, 32 straipsniai) esamų nuostatų, kuriose įtvirtinti šie esminiai aspektai: aplinkos apsauga – visos valstybės bei kiekvieno jos gyventojų rūpestis ir pareiga; aplinkos kokybės gerinimas; neigiamo poveikio aplinkai išvengimas ir sumažinimas; gamybos ekologizavimas; racionalus ir kompleksiškas gamtos išteklių naudojimas; aplinkos išsaugojimas ir atkūrimas; informacijos apie aplinką rinkimas, kaupimas ir skleidimas; atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus; aplinkos būklės stebėseną; neigiamo poveikio aplinkai ribojimas; aplinkos apsaugos kontrolė; žalos aplinkai atlyginimas. Pažymėtina, kad tiek Konstitucijos, tiek Aplinkos apsaugos įstatyme iš esmės įtvirtinti minėtuose Europos Sąjungos dokumentuose nustatyti aukšto apsaugos lygio, atsargumo, prevencinių veiksmų, žalos šaltinio ir „teršėjas moka“ principai. Taigi, visi Lietuvos Respublikos piliečiai, ūkio subjektai, visos valstybės institucijos savo veikloje privalo vadovautis šiais principais ir juos įgyvendinti.

5 „Klaipėdos paketas“, <https://www.atviraklaipeda.lt/2020/01/27/klaipedos-paketas/>.

6 „Uostamiestyje – mitingas „Už klaipėdiečių teisę į sveiką ir švarią aplinką“, <http://www.siandien.info/uostamiestyje-mitingas-uz-klaipedieciu-teise-i-sveika-ir-svaria-aplinka/>; <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/reaguodami-i-tarsa-visuomenininkai-ragina-nepirkti-grites-prekiu-grupes-prezidentas-viliasi-supratingumo-56-1257766>; „Prie „Griego“ būstinės susirinkę piketuotojai netiki, kad vadovybė apie taršą nieko nežinojo“, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/reaguodami-i-tarsa-visuomenininkai-ragina-nepirkti-grites-prekiu-grupes-prezidentas-viliasi-supratingumo-56-1257766?copied>; „Pajuodusi Klaipėda: su kone 900 parašų klaipėdiečiai dėl „Klasco“ kreipėsi į prokuratūrą“, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/pajuodusi-klaipeda-surinke-kone-900-parasu-klaipedieciai-del-klasco-kreipesi-i-prokuratura-56-1017330>; „Skvernelis pripažino: klaipėdiečių versijomis buvo net sunku patikėti“, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/skvernelis-pripazino-klaipedieciu-versijomis-buvo-net-sunku-patiketi.d?id=83216561>; Visuomenininkės Raimondos Zaborės pranešimas Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. sausio 23 d. neeilinės sesijos rytiniame posėdyje Nr. 375, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/799c47913ded11eabd71c05e81f09716>.

7 Šis įstatymų pakeitimų paketas viešojoje erdvėje pavadintas Klaipėdos paketu, atsižvelgiant į Klaipėdoje įvykusią avariją, šis pavadinimas pradėtas vartoti ir įstatymų leidėjo.

8 Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, OJ C 326, 2012-10-26, p. 47–390.

9 Plačiau apie Europos Sąjungos aplinkos apsaugos principus žr. Rasa Ragulskytė-Markovienė, *Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais* (Vilnius: Eugrimas, 2005), 41–57.

10 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OJ C 326, 2012-10-26, p. 391–407.

11 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

12 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1992-02-20, Nr. 5-75.

2018–2020 m. įvykusių didelio masto aplinkos taršos incidentų ir ekologinių nelaimių pagrindinė priežastis – netinkamas minėtų aplinkos apsaugos principų įgyvendinimas. Atsargumo ir prevencinių veikslių principais siekiama, kad žala aplinkai apskritai neatsirastų. „Teršėjas moka“ principas reiškia, kad subjektas, kuris sukelia žalą aplinkai, turi atsakyti už šią žalą ir imtis būtinų prevencijos arba ištaisymo (atlyginimo) priemonių bei padengti visas susijusias išlaidas. Šių principų laikymasis, visų pirma, priklauso nuo to, kaip teršėjas elgiasi su taršą keliančiais objektais, t. y. kokios būklės yra taršą keliantys įrenginiai, ar orientuojamasi į naujausias ir pažangiausias technologijas, ar tinkamai fiksuojama ir apskaitoma į aplinką patenkanti tarša. Antra, šie principai gali būti sėkmingai įgyvendinami tik tada, kai yra vykdoma tinkama ir reguliari valstybinė kontrolė. Į aplinkos apsaugos pažeidimus turi būti reaguojama operatyviai ir dedamos maksimalios pastangos užkirsti kelią jiems kilti. Trečia, šių principų nepaisymas turi būti siejamas su griežta teršėjų atsakomybe. „Teršėjas moka“ principas turi atlikti atgrasymo daryti pažeidimus funkciją. Ketvirta, atsakomybę už šių principų užtikrinimą turi prisiimti kiekvienas asmuo, o tai reiškia, kad visuomenei turi būti suteiktos plačios galimybės dalyvauti visuose procesuose (visuomenei turi būti teikiama informacija apie aplinką, ji turi turėti galimybę dalyvauti priimančioms sprendimams aplinkosaugos srityje, jai turi būti suteikiama galimybė reaguoti į daromus pažeidimus kreipiantis į kompetentingas valstybės institucijas ir teismus). Minėti itin kenksmingi aplinkai įvykiai Lietuvoje iš esmės atskleidė dideles atsargumo ir prevencinių veikslių principų nepaisymo ir „teršėjas moka“ principo nepakankamo efektyvumo problemas. Nepaisant to, kad „Klaipėdos paketu“ įtvirtintas teisinis reguliavimas, kuris galbūt būtų sudaręs prielaidas išvengti šių situacijų, yra priimtas pavėluotai, tačiau reikia džiaugtis, kad pokyčiai, kurie prisidės prie minėtų principų įgyvendinimo, įvyko, ir tikėtis, kad ateityje atsargumo ir prevencinių veikslių, „teršėjas moka“ principų įgyvendinimas bus nuolat stiprinamas tiek tobulinant teisinį reguliavimą, tiek atsakingai kontroliuojant, kaip laikomasi galiojančių aplinkos apsaugos reikalavimų.

1.5.2. Naujasis teisinis reguliavimas – griežtesnė kontrolė ir didesnė atsakomybė

„Klaipėdos paketu“ vadinamas 5 aplinkos apsaugos įstatymų pakeitimų paketas griežtina aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, taršos prevencijos reikalavimus, taršos leidimų reglamentavimą ir nustato didesnius mokesčius už taršą.

1.5.2.1. Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimai

2020 m. sausio 28 d. priimti trys Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymai (Nr. XIII-2795¹³, Nr. XIII-2799¹⁴, Nr. XIII-2803¹⁵). Šiais pakeitimais, visų pirma, griežtinami taršos integruotos prevencijos ir kontrolės (toliau – TIPK) ir taršos leidimų išdavimo ir privalomo pakeitimo bei galiojimai panaikinimo pagrindai. Pavyzdžiui, TIPK ir taršos leidimų galiojimas panaikinamas, jeigu tris kartus per metus nustatoma, kad leidime nustatyti leistinos taršos (kiekio ir (ar) koncentracijos), atliekų susidarymo, laikymo normatyvai viršijami, arba jeigu toks leidimo sąlygų pažeidimas ne-nutraukiamas ilgiau kaip 6 mėnesius nuo pažeidimo užfiksavimo dienos, arba Nacionalinis visuomenės sveikatos centras (toliau – NVSC) tris kartus per metus nustato leidimo sąlygų pažeidimus, susijusius su triukšmo arba kvapų normų viršijimu. Įstatymo pakeitimais numatomi papildomi

13 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 15, 19, 19-1, 19-2, 47, 55, 126, 127 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 55-1 straipsniu įstatymas. TAR, 2020-02-07, Nr. 2846.

14 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 papildymo 87-1 ir 108-1 straipsniais ir priedo pakeitimo įstatymas. TAR, 2020-02-07, Nr. 2851.

15 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 1, 6, 20, 37, 109 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. TAR, 2020-02-07, Nr. 2854.

atvejai, kai TIPK ar taršos leidimas turi būti pakeistas. Pavyzdžiui, leidimas turi būti pakeistas, kai aplinkos monitoringo ar aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės rezultatai rodo, kad įrenginio leistina tarša daro reikšmingą neigiamą poveikį aplinkai, todėl būtina leidime įrašytas išmetamų teršalų ribines vertes pakeisti ar į leidimą įrašyti naujas ribines vertes, arba kai įsigaliojus naujiems arba pasikeitus Europos Sąjungos aplinkos apsaugos teisės aktu, aplinkos apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir jų įgyvendinamųjų teisės aktu, aplinkos apsaugos normatyvų, aplinkos apsaugos standartų, aplinkos kokybės normų reikalavimams, turi būti nustatytos griežtesnės ar papildomos leidimo sąlygos. Griežtėja ir planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo (toliau – PAV) procesuose numatyta kontrolė, kad būtų užtikrinamas priemonių, mažinančių neigiamą poveikį aplinkai, įgyvendinimas. Numatytas papildomas patikrinimas, ar statinių, kuriuose bus vykdoma ūkinė veikla, kuriai atliktas PAV arba atranka, statybos ar rekonstravimo projektai atitinka PAV sprendime ar atrankos išvadoje nurodytą ūkinės veiklos mastą ir charakteristikas, ar nepasibaigęs sprendimo arba atrankos išvados galiojimo terminas, ar statinio projektas atitinka aplinkos apsaugą reglamentuojančių teisės aktu reikalavimus. Pakeitimais nustatyta griežtesnė atsakomybė už tam tikrus aplinkosaugos pažeidimus. Tarkime, už ūkinės veiklos vykdymą neturint TIPK leidimo, kai pagal teisės aktus toks leidimas reikalingas, skiriama bauda nuo 10 000 iki 30 000 eurų (iki pakeitimo buvo numatyta bauda nuo 3000 iki 8000 eurų), už ūkinės veiklos vykdymą nesilaikant TIPK ar taršos leidime nustatytų sąlygų arba nesilaikant įregistruotam įrenginiui nustatytų reikalavimų po rašytinio įspėjimo apie pažeidimą – bauda nuo 1000 iki 2000 eurų (iki pakeitimo bauda buvo nuo 150 iki 600 eurų). Taigi, naujais Aplinkos apsaugos įstatymo pakeitimais griežtinami aplinkos apsaugos reikalavimai, kurie iš esmės suponuoja ūkio subjektų pareigą peržiūrėti savo ūkinę veiklą ir jai patvirtintos dokumentacijos (TIPK leidimų, taršos leidimų) atitiktį naujiems teisės aktuose įtvirtintiems reikalavimams. Taip pat išplečiama valstybės institucijų, kontroliuojančių ūkinę veiklą, kompetencija. Šiais Įstatymo pakeitimais stiprinamas atsargumo, prevencinių veiksmų ir „teršėjas moka“ principų įgyvendinimas.

1.5.2.2. Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo pakeitimai

2020 m. sausio 28 d. Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymu Nr. XIII-2794¹⁶ aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę (toliau – kontrolė) atliekančioms institucijoms suteikta daugiau priemonių kontrolei įgyvendinti. Kontrolę atliekantiems pareigūnams numatyti platūs įgaliojimai vykdyti tyrimus ir matavimus. Jeigu tyrimu bus nustatyti leistinos taršos viršijimai arba neleistina tarša, teršėjas privalės apmokėti valstybinių laboratorinių aplinkos tyrimų išlaidas. Vykdyti valstybinius laboratorinius tyrimus pareigūnai gali be išankstinio tikrinamo ūkio subjekto įspėjimo jo darbo metu arba kai yra pagrįstos informacijos ar pagrįstų įtarimų, kad viršijami aplinkos apsaugos normatyvai arba kitaip neteisėtai teršiama aplinka, pareigūnai bet kuriuo metu turi teisę patekti į tikrinamo ūkio subjekto teritoriją ir (ar) objektą ir atlikti matavimus ir (ar) paimti ėminius. Įstatymo pakeitimais yra tiksliau reglamentuojami privalomųjų nurodymų davimo kriterijai ir ūkio subjektų veiklos sustabdymo pagrindai. Pirma, nustatyti trys atvejai, kai aplinkai kenksminga veikla gali būti stabdoma: 1) kai dėl TIPK leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla reali grėsmė, kad bus padarytas tiesioginis reikšmingas neigiamas poveikis aplinkai, ir (ar) kyla tiesioginis pavojus žmonių sveikatai ar gyvybei, ir nėra galimybės kitais būdais to išvengti; 2) jeigu nustatyti TIPK leidimo ar taršos leidimo sąlygų pažeidimai, susiję su neleistinu teršalų išmetimu, atliekų susidarymu,

16 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. TAR, 2020-02-07, Nr. 2845.

laikymu ar apdorojimu arba neteisėtu gamtos išteklių naudojimu, ir (ar) dėl asmens veiklos vyksta neteisėtas aplinkos teršimas ir (ar) neteisėtai naudojami ar naikinami gamtos ištekliai, ir (ar) daroma žala aplinkai ir vykdoma veikla didina pažeidimo mastą; 3) įvykus esminiam objekto ar įrenginio savybių pokyčiui, dėl kurio negali būti laikomasi leidimo sąlygų ar negali būti vykdoma leidime numatyta veikla arba negali būti tinkamai vykdoma valstybinė aplinkos apsaugos kontrolė. Antra, yra nustatyta galimybė duoti žodinį privalomąjį nurodymą, kai nėra galimybės operatyviai surašyti privalomojo nurodymo, tačiau atsižvelgiant į situaciją būtina nedelsiant imtis priemonių, arba kai pažeidimas gali būti pašalintas nedelsiant. Kontrolės pareigūnų žodžiu duoti reikalavimai gali būti skundžiami, tačiau skundo padavimas nesustabdo žodžiu duoto reikalavimo vykdymo. Trečia, nustatyta, kad jeigu privalomasis nurodymas neįvykdytas, suėjus privalomojo nurodymo įvykdymo terminui, aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdanči institucija kreipiasi į teismą dėl įpareigojimo asmeniui, kuriam duotas privalomasis nurodymas, įvykdyti privalomajame nurodyme nustatytus reikalavimus. Taigi, Įstatymo pakeitimai aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę atliekantiems sudaro galimybę operatyviai reaguoti į daromus aplinkos apsaugos pažeidimus ir atlikti tam būtinus veiksmus ir tyrimus ūkio subjekto sąskaita. Tai akivaizdžiai prisideda prie prevencinių veiksmų ir „teršėjas moka“ principų įgyvendinimo.

1.5.2.3. Kitų įstatymų pakeitimai

2020 m. sausio 28 d. Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183 6 straipsnio ir 1, 2 priedėlių pakeitimo įstatymu Nr. XIII-2796¹⁷ nustatyti gerokai didesni mokesčio už aplinkos teršimą tarifai, nustatyti už iš stacionarių taršos šaltinių į atmosferą išmetamus teršalus, įskaitant naują mokesčio tarifą už dioksinus ir furanus – 5 mln. eurų už 1 toną į atmosferą išmetamų teršalų. Tam tikrų teršalų (sunkiųjų metalų, kietųjų dalelių deginant kurą ar atliekas ir kt.) mokesčio tarifai bus didinami laipsniškai nuo 2021 m. iki 2023 m. Įstatyme taip pat numatyta, jog mokesčio už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių tarifai indeksuojami kiekvienais metais, pasibaigus mokestiniam laikotarpiui.

2020 m. sausio 28 d. Aplinkos monitoringo įstatymo 2, 8, 9, 11 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 11¹ straipsniu įstatymu Nr. XIII-2797¹⁸ numatoma, kad laboratorijos, atliekančios taršos šaltinių išmetamų į aplinką teršalų ir teršalų aplinkos elementuose (ore, vandenyje, dirvožemyje) matavimus ir tyrimus ir (ar) imančios ėminių laboratoriniams tyrimams atlikti, turi turėti leidimus vykdyti šią veiklą arba būti akredituotos kaip atitinkančios standartą LST EN ISO/IEC 17025 konkrečioms teršalams tirti, matuoti, imti ėminių laboratoriniams tyrimams atlikti. Naujame 11¹ straipsnyje yra nustatyta leidimų atlikti laboratorinius tyrimus ir matavimus ir imti ėminių laboratoriniams tyrimams atlikti tvarka ir sąlygos. Taigi, šiais pakeitimais siekiama užtikrinti laboratorijų, atliekančių teršalų laboratorinius tyrimus, veiklos kokybę ir skaidrumą. Be to, ūkio subjektams, kurie atitiks aplinkos ministro nustatytus kriterijus, nustatoma pareiga vykdyti savo ūkinės veiklos parametrų, kuriems taikomi aplinkos apsaugos normatyvai ir (ar) standartai, ir šios veiklos veikiamos gamtinės aplinkos monitoringą.

2020 m. sausio 28 d. Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 15 straipsnio pakeitimo įstatymu Nr. XIII-2798¹⁹ buvo išplėtos NVSC funkcijos, nustatant, kad NVSC vykdo kvapų kontrolę gyvenamuosiuose ir visuomeninės paskirties pastatuose, įskaitant tai, kaip laikomasi TIPK leidimuose ir taršos leidimuose NVSC nustatytų sąlygų dėl kvapų valdymo. Pagal minėtas naujas Aplinkos

¹⁷ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo Nr. VIII-1183 6 straipsnio ir 1, 2 priedėlių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2020-02-07, Nr. 2847.

¹⁸ Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymo Nr. VIII-529 2, 8, 9, 11 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 11-1 straipsniu įstatymas. *TAR*, 2020-02-07, Nr. 2848.

¹⁹ Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo Nr. IX-886 15 straipsnio pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2020-02-07, Nr. 2849.

apsaugos įstatymo nuostatas pažeidimai, susiję su triukšmo arba kvapų normų viršijimu, gali lemti TIPK ir taršos leidimo panaikinimą. Taigi, šiais pakeitimais ne tik plečiami NVSC įgaliojimai kvapų kontrolės srityje, bet ir griežtinami ūkio subjektams taikomi reikalavimai, susiję su kvapų tarša.

Taigi, minėtais teisės aktų pakeitimais didinami aplinkos taršos mokesčiai, o tai neabejotinai prisideda prie aukšto apsaugos lygio ir „teršėjas moka“ principų įgyvendinimo. Laboratorinius tyrimus atliekančių institucijų akreditavimo reikalavimas susijęs su tyrimų kokybe, ir tai prisideda prie atsargumo, prevencinių veikslių principų įgyvendinimo.

1.5.3. „Klaipėdos paketo“ įgyvendinimo iššūkiai

Visos „Klaipėdos paketo“ priemonės orientuotos į esminių aplinkos apsaugos principų (atsargumo, prevencinių veikslių, „teršėjas moka“) įgyvendinimą. Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės efektyvumo didinimas yra kertinė šio įstatymų pakeitimų paketo ašis. Ėminių paėmimas ir matavimų atlikimas iš anksto nepranešus ūkio subjektui, žodiniai privalomieji nurodymai, ūkio subjektų veiklos stabdymas – tai priemonės, kurios sudaro galimybes operatyviai reaguoti į pažeidimus ir sumažinti grėsmes neigiamam poveikiui aplinkai atsirasti. Ar šios priemonės pasieks savo siekiamą tikslą, priklausys nuo kontrolę atliekančių pareigūnų kvalifikacijos, motyvacijos, nuo to, ar bus tinkamai renkama ir apdorojama informacija apie aplinką, taip pat nuo bendradarbiavimo su ūkinę veiklą vykdančiais subjektais ir visuomene. Šios priemonės yra glaudžiai susijusios su aplinkos apsaugos valstybinei kontrolei skiriamu finansavimu, pareigūnų profesiniu pasirengimu ir ugdymu, funkcijų įvairioms kontrolės institucijoms tinkamu paskirstymu. Kita vertus, sėkmingas „Klaipėdos paketo“ įgyvendinimas priklauso ir nuo ūkio subjektų pasirengimo bendradarbiauti su kontrolės pareigūnais ir visuomenės atstovais, nuo jų prisidėjimo prie aplinkos apsaugos iniciatyvų, motyvacijos siekti pačių aukščiausių aplinkosaugos standartų, sąžiningos veiklos. Nesant šių sąlygų, nei griežtesnės sankcijos, nei griežtesni taršos reikalavimai, nei didesni taršos mokesčiai nepadės pasiekti norimo rezultato. „Klaipėdos paketas“ yra ryškus postūmis į priekį siekiant švarios ir saugios aplinkos. Aplinkosaugos problemos, jų sprendimo būdai turi būti vertinami sistemiškai, kompleksiškai, identifikuojant visas silpnybes, kurioms reikalingas pastiprinimas. Todėl „Klaipėdos paketo“ įgyvendinimas turėtų būti pratęstas kitomis jį papildančiomis iniciatyvomis, siekiant stiprinti aplinkosaugos pareigūnų pajėgumus tinkamai atlikti savo funkcijas, ieškant tinkamų būdų bendradarbiauti su ūkio subjektais ir tuos būdus stiprinti, įtraukiant visuomenę į visų klausimų aplinkosaugos srityje sprendimą, teikiant visuomenei visapusišką ir laiku informaciją apie aplinką. Teisinio reguliavimo, reglamentuojančio informacijos apie aplinką teikimo visuomenei ir kompetentingoms valstybės institucijoms procesą, peržiūra ir spragų nustatymas turėtų būti kitas prioritetas stiprinant aplinkos apsaugos principų įgyvendinimą.

Išvados

1. 2018–2020 m. susidūrus su itin didelio masto aplinkos taršos atvejais ir visuomenės atstovams iškėlus ypač jautrias problemas aplinkosaugos srityje, buvo imtasi esminių teisėkūros iniciatyvų, kurių rezultatas – Seimo 2020 m. sausio 28 d. priimti penkių aplinkos apsaugos įstatymų pakeitimai.
2. Šiais pakeitimais yra iš esmės stiprinama aplinkos apsaugos valstybinė kontrolė, plečiami valstybės institucijų įgaliojimai, griežtinami taršos prevencijos reikalavimai, didinami mokesčiai už taršą, griežtinama atsakomybė už aplinkosaugos pažeidimus. Pakeistu reguliavimu siekiama esminių aplinkos apsaugos principų (atsargumo, prevencinių veikslių, „teršėjas moka“) įgyvendinimo.

3. Įstatymų pakeitimai yra ryškūs postūmis siekiant švarios ir saugios aplinkos, tačiau tinkamas jų įgyvendinimas priklauso nuo daugelio veiksnių (nuo ūkio subjektų pasirengimo bendradarbiauti su kontrolės pareigūnais ir visuomenės atstovais, nuo jų prisidėjimo prie aplinkos apsaugos iniciatyvų, motyvacijos siekti pačių aukščiausių aplinkosaugos standartų, sąžiningos veiklos, visuomenės įtraukimo į aplinkos apsaugos klausimų sprendimą, visapusiškos ir laiku informacijos apie aplinką teikimo). Prioritetine sritimi, kuri turėtų būti peržiūrėta ir patobulinta, laikytinas informacijos apie aplinką teikimo visuomenei ir kompetentingoms valstybės institucijoms procesas.
4. Visuomenės dalyvavimas aplinkosaugos srityje turėtų būti skatinamas ir vertinamas. Nors pagal Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymą visuomenė nėra priskiriama prie subjektų, kontroliuojančių ūkio subjektus, jos indėlis identifikuojant aplinkos apsaugos pažeidimus yra akivaizdus. Tai parodė ir visuomenės iniciatyvos, susijusios su „Klaipėdos paketo“ priėmimu.

„Klaipėda package“ – Result of Environment Pollution Control and Responsibility Tightening

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law

Prof. dr. Rasa Ragulskytė-Markovienė

E-mail: r.markoviene@mruni.eu

Summary. *On 28 January 2020 the Seimas of the Republic of Lithuania adopted a package of 5 environmental protection laws, also called the „Klaipėda Package”, which tightens the requirements for environmental pollution and liability. The article analyzes the preconditions for the adoption of the „Klaipėda Package“ and the content of the new legal regulation. Legislative changes implement environmental principles. The environmental pollution accidents in recent years have shown that the precautionary, preventive and „polluter pays“ principles are largely inadequately implemented. The amendments to the law aim to fill the gaps in the legal regulation by tightening the control of the environmental control and liability for environmental violations.*

Keywords: *environmental protection, environmental principles, environmental control institutions, environmental pollution, environmental responsibility, „Klaipėda package“, precautionary principle, prevention principle, „polluter pays“ principle.*